

RIZIKOS GRUPĖS JAUNUOLIŲ SOCIALINIŲ ĮGŪDŽIŲ RAIŠKOS ANALIZĖ LYTIES ASPEKTU

Rasa Pocevičienė, Svetlana Karavajeva, Daina Eitutytė

Šiaulių universitetas

Įvadas

Žmogus yra nepakartojamas, bet jis gimsta ir gyvena tarp kitų individų, su kuriais sieja egzistenciniai ryšiai (Jovaiša, 2001). Sąsajos su žmonių aplinka, individą daro asmeniu. Taigi, jis yra grupės (šeimoms, darželio, mokyklos, valstybės ir pan.) narys; bendrauja su atitinkamos grupės nariais; vykdo grupės nario pareigas; yra atsakingas grupei; jis veikia, kuria pagal grupės tikslus ir interesus ir pan. Asmuo skiriasi nuo paprasto individo pirmiausia socialiniais, kultūriniais, dvasiniais ryšiais su aplinka, po to – socialiniu statusu, kurį jam skiria grupė pagal asmeninę vertę. Taip jis įgyja tam tikrą – aukštą, vidutinį ar žemą – rangą grupėje. Socializacijos metu žmonės išmoksta įvairių vaidmenų, susijusių su atitinkama visuomenine padėtimi. Svarbiausi vaidmenys paprastai tampa asmenybės dalimi (Broom, Bonjean, Broom, 1992; Rean, Kolominskij, 1999). Socialumas, kaip asmenybės bruožas, apimantis gebėjimą lengvai bendrauti, būti draugiškam, padėti rūpintis bendra veikla ir visų reikalais, užsiimti naudinga visuomenine veikla, yra dorovinio-socialinio, šeiminio ir mokyklinio auklėjimo rezultatas (Jovaiša, 2007).

Asmens raiškai pagal asmeninį ar socialinį statusą reikalingi atitinkami gebėjimai, kurie skirtingų autorių traktuojami įvairiai. Vieni juos vadina socialiniais asmenybės bruožais (Jovaiša, 2001), kiti – socialinėmis kompetencijomis (Juodaitytė, 2002), treči – socialiniais įgūdžiais (Kemerienė, Mazūrienė, Petronis, Sadauskienė, 2001). Tokia sąvokų įvairovė ir tam tikri sampratų niuansai iš dalies sunkina teorinę ir praktinę reiškinio analizę, bet nė kiek nesumenkina socialinių įgūdžių ar socialinių kompetencijų bei jų ugdymo svarbos asmeniui. Šiandien ir ugdymo teoretikai, ir praktikai pripažįsta, kad socialinių kompetencijų ugdymas yra vienas iš svarbiausių šiuolaikinio ugdymo tikslų.

Socialiniai įgūdžiai yra susiję su aplinkos ypatybėmis, situacijos specifiškumu; taip pat su amžiumi, lytimi, būsena. Socialinės kompetencijos, pradėtos ugdyti vaikystėje, yra sėkmingesnio prisitaikymo vyresniame amžiuje prielaidos (Leliūgienė, 2003; Socialinių įgūdžių ugdymo vadovas, 2001). Socialus elgesys apibūdinamas kaip elgesys, atitinkantis socialines normas, užtikrinantis savęs įtvirtinimo galimybių panaudojimą. Efektyviausias tokio elgesio ugdymo būdas būtų netinkamo, nepageidaujamo

elgesio prevencija, t. y. jau jaunesniojo mokyklinio ar net ikimokyklinio amžiaus vaikų mokymas efektyviai, konstruktyviai spręsti problemas, konfliktus, bendrauti bei tinkamai elgtis jų metu ir pan. Ypač svarbus yra pageidaujamo, tinkamo, socialaus elgesio būdų išbandymas, kuriam, savaime suprantama, reikalinga socialų elgesį stimuliuojanti ar bent jį palaikanti aplinka. Deja, visuomenės situacijos analizė ne kartą patvirtino tokios aplinkos egzistavimo realybėje „deficitą“. Tokiu atveju labai sustiprėja ugdymo institucijos reikšmė socialinių kompetencijų ugdymui ir raiškai. Ne mažiau svarbus yra ir išmokto elgesio perkėlimas, pritaikymas realiame gyvenime, kasdieninėje asmens aplinkoje. Tačiau tai neįvyksta savaime. Turi būti užtikrintas tęstinumas tarp ugdymo proceso ir realios aplinkos, ugdymo procesą kiek įmanoma labiau priartinant prie praktikos, o realiame gyvenime nuolat pastiprinant tai, kas įgyjama ugdymo procese. Taigi, saviraiška ir saviorganizacija, remiantis A. Juodaityte (2002), yra labai svarbios asmens socialinės kompetencijos plėtros sąlygos, nes be jų negali būti stabilų poelgių sistemos. Kaip nurodo minėta mokslininkė, vaiko individualios socialinės galios padeda jam suvokti ryšius tarp aplinkos daiktų, žmonių grupių, todėl jau vaikystėje jis tampa autonomiškas (t. y. veikia savarankiškai, nepasiduoda kitų įtakai ir pan.) tiek pagal savo veiklos specifiškumą, tiek pagal santykių su žmonėmis intencijas ir bruožus. Kitaip sakant, tai sudaro sąlygas jam tapti visaverčiu socialiniu individu ir įgalina tinkamai elgtis socialinėje aplinkoje kaip lygiam su lygiais. Žmogus tampa savimi per bendravimą, per santykį su kitais, per išitraukimą į bendrą ryšį, per veiklą, per idėjas (Morkūnienė, 2002). Socialinės kompetencijos plėtojimas(is) yra susijęs su asmens individualių ir socialinių galimybių bei jo autonomijos raiška. Todėl yra būtina sudaryti tam tikrą socialinę aplinką, kurioje galėtų vykti kiekvienam asmeniui svarbūs kontaktai su žmonėmis bei būtų kaupiama socialaus elgesio patirtis. Šie kontaktai vyksta per bendravimą, kurį L. Jovaiša (2001) apibrėžia kaip keitimąsi mintimis, idėjomis, jausmais bei emocijomis, kaip sąveikavimą sprendžiant gyvenimo uždavinius. Tarpasmeniniai santykiai leidžia patenkinti pagrindinius žmogaus socialinius poreikius. Būdami kartu su kitais žmonėmis, taip pat siekiame ir emocinio kontakto, t. y. meilės, dalijimosi, rūpinimosi ir kt. Nepa-

tenkinę šio poreikio, neturintys artimų ryšių, žmonės jaučiasi vieniši. (Bendravimo psichologija, 2001).

Sąveikos su asmeniui svarbiais žmonėmis ir gyvenimo realybės aspektais analizei ir buvo skirtas mūsų tyrimas. Šiuo metu ypatingo dėmesio reikalauja paauglių psichikos sveikatos problemų sprendimas. Rizikos grupei priklausantys paaugliai ir jaunuoliai dažnai pasižymi nepakankamai išreikštais socialiniais įgūdžiais. Nežymūs elgesio, emocijų, socialinio bendravimo sutrikimai gali peraugti į grėsmingus socializacijos sutrikimus, pasireiškiančius agresija prieš visuomenę ir / ar prieš save (savižudybės, savęs naikinimas psichoaktyviomis medžiagomis ir kt.). Šie asmenys menkai save vertina, nepasitiki savo jėgomis, jaučiasi atstumti, nereikalingi, nemoka spręsti konfliktų ir iškylančių psichologinių sunkumų, turi menkus bendravimo įgūdžius ir pan. Todėl svarbiu visuomenės rūpesčiu turi tapti rizikos grupės jaunuolių socialinių įgūdžių bei socialiai priimtino elgesio ugdymas, tokio elgesio modelio diegimas praktikoje. 2005 metais Šiaulių universiteto Moters studijų centras atliko tyrimą „Pažink save ir kitus“ ir organizavo atitinkamus mokymus ugdymo įstaigose (finansuotojas – *Nordic Council of Ministers*).

Tyrimo objektas – rizikos grupės jaunuolių socialinių įgūdžių raiška.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti rizikos grupės jaunuolių socialinių įgūdžių raiškos ypatumus.

Tyrimo uždaviniai: Ištirti rizikos grupės jaunuolių socialinių įgūdžių raišką; atlikti jaunuolių socialinių įgūdžių raiškos ypatumų analizę lyties aspektu.

Tyrimo imtis. Apklausoje dalyvavo 1 165 jaunuoliai, iš jų – 288 (24,7 proc.) merginos ir 877 (75,3 proc.) vaikinai, besimokantys trijuose Šiaulių profesinio rengimo centro skyriuose.

Tyrimo metodai: literatūros šaltinių analizė, anketinė apklausa, kiekybinė ir kokybinė rezultatų analizė.

Tyrimo metodika. Pasirinkdama anketinę apklausą kaip pagrindinį tyrimo metodą, tyrėjų grupė iš anksto numatė galimus pasirinkto metodo privalumus ir trūkumus. Šis tyrimo metodas naudingas, nes per gana trumpą laiką ir mažomis sąnaudomis galima apklausti didelę respondentų grupę ir tuo pagrindu sukurti apibendrintą ir sąlygiškai objektyvų psichosocialinį respondentų grupės modelį bei išryškinti atitinkamų reiškinių ar asmens gebėjimų raiškos tendencijas. Tyrimui „Pažink save ir kitus“ atlikti parengtas klausimynas, sudarytas iš 4 dėmenų: *Asmeninio pobūdžio informacija; Aš ir šeima; Aš ir mano laisvalaikis; Problemos, Ateities siekiai; Jaunimas ir narkotikai*. Tyrimo „Pažink save ir kitus“ klausimyno dėmenys papildomai skaidomi į 42 subskales (priskiriami ir demografiniai blokai).

Jaunuolių socialinė demografinė charakteristika. Tyrimo metu iš viso apklausti 1 165 jauno-

liai: iš jų – 288 (24,7 proc.) merginos ir 877 (75,3 proc.) vaikinai, besimokantys trijuose Šiaulių profesinio rengimo centro skyriuose. 866 (74,3 proc.) respondentai, dalyvavę tyrime, priklauso 17–19 metų amžiaus grupei.

Tyrimo rezultatai

Tyrimo rezultatai analizuojami trimis koncentrais: *Aš ir šeima; Aš ir mano laisvalaikis; Problemos, ateities siekia, jaunimas ir narkotikai*. Demografiniu požiūriu rezultatai analizuojami tik lyties aspektu.

Šeima ir aš. Šeima suvokiama kaip pagrindinė asmenybės ugdymo institucija, kurioje vykstantys pokyčiai gali turėti įtakos individualiems joje augančių vaikų pokyčiams. Daugelis mokslininkų, nagrinėjusių šeimos įtaką vaikų elgesiui ir pažangumui, pabrėžė, kad motinos ar tėvo pasitraukimas (skrybros, mirtis) iš šeimos visada turi įtakos jaunuolių elgesiui, iniciatyvumui ir vertybinėms orientacijoms. Daugelis apklaustųjų gyvena pilnoje šeimoje, tik 290 (24,9 proc.) respondentų užaugo nepilnoje šeimoje.

Tiriant jaunuolių santykį su šeima akivaizdu, kad šis santykis toli gražu nėra kokybiškas. Tai liudija jau ir tas faktas, kad 6,7 proc. merginų ir net 14,5 proc. vaikinų apskritai nepateikė duomenų apie savo savijautą šeimoje (žr. 1 lentelę):

1 lentelė. *Jaunuolių savijauta šeimoje lyties aspektu (N(m) = 288, N(v) = 877)*

Šeimoje jaučiuosi	Mergina		Vaikinas	
	N	%	N	%
Saugus (-i)	81	28,1	310	35,3
Atstumtas (-a)	13	4,5	30	3,4
Mylimas (-a)	145	50,3	328	37,4
Lepinamas (-a)	17	5,9	33	3,8
Nereikalingas (-a)	13	4,5	49	5,6
Neatsakė	19	6,7	127	14,5

Gauti duomenys leidžia teigti, kad didesnė dalis tiriamųjų savo šeimoje jaučiasi labiau mylimi (50,3 proc. merginų ir 37,4 proc. vaikinų) nei saugūs (28,1 proc. merginų ir 35,3 proc. vaikinų). Įdomu, kad skirtumas tarp pasirinkimų „mylimi“ ir „saugūs“ merginų populiacijoje yra didelis ($p < 0,05$): dvigubai daugiau merginų mano esančios šeimoje mylimos nei jaučiasi saugios. Vaikinų populiacijoje šis skirtumas nėra statistiškai reikšmingas ($p > 0,05$). Detalesnė kiekybinė ir kokybinė duomenų analizė lyties aspektu taip pat rodo, kad merginos (50,3 proc.) šeimoje jaučiasi labiau mylimos nei vaikinai (37,4 proc.), bet pastarieji (35,3 proc.) jaučiasi esą saugesni nei merginos (28,1 proc.). Galima pastebėti, kad tokia situacija yra kiek prieštaringa, neleidžia tradiciškai susieti meilės ir saugumo jausmų. Taip pat ma-

tome, kad šeimose nereikalingi kiek dažniau jaučiasi vaikinai (5,6 proc.), tuo tarpu merginos savo šeimose jaučiasi truputį daugiau lepinamos (5,9 proc.) Tik nedidelė dalis respondentų teigė, kad patiria neigiamas emocijas savo šeimose. Į klausimą „*Kas atstumia jaunuolius šeimoje, kas verčia juos jaustis nereikalingais?*“, pateikiami tokie atsakymai: „*Tėvai savo vaikui „neturi laiko“; Tėvų nuomone, vaikai jau „yra suaugę ir savo problemas gali spręsti patys“; „Tėvai turi svarbesnių reikalų“* ir t. t. Taigi, jaunuolių nesaugumo, atstūmimo jausmo šeimoje priežastimis galima laikyti tėvų ir vaikų susvetimėjimą, tarpusavio bendravimo stoka, artimų santykių nebuvimą, kurių pradžia, tikėtina, buvo dar vaikystėje.

Trečdalis tiriamųjų (318 (27,3 proc.)) šeimoje neturi palankių sąlygų bendravimui ir bendrai veiklai, t. y. kiekvienas šeimos narys dažniausiai užsiėmęs savo reikalais. Tačiau beveik tiek pat (27,1 proc.) nurodo, kad kartu su šeimos nariais praleidžia laisvalaikį. Pastarąjį faktą reikėtų vertinti atsargiai, nes nežinant kartu leidžiamo laisvalaikio turinio (t. y. veiklos, vietos, situacijų aprašų) negalima spręsti apie jo kokybę. Fizinis šeimos narių buvimas kartu dar negarantuoja jų emocinio, pažintinio ar kitokio kontakto galimybių. Tuo labiau, kad tik 173 (16,6 proc.) jaunuolių nurodo, kad savo problemas sprendžia kartu su šeimos nariais.

2 lentelė. *Jaunuolių ir šeimos bendra veikla lyties aspektu (N(m) = 288, N(v) = 877)*

Veikla	Mergina		Vaikinas	
	N	%	N	%
Sprendžiate problemas	44	15,3	129	14,7
Kartu dirbate	28	9,7	83	9,5
Kiekvienas užsiėmęs savo reikalais	56	19,4	259	29,3
Kartu praleidžiate laisvalaikį	90	31,3	199	22,7
Ilsitės	42	14,6	85	9,8
Kita	4	1,4	20	2,4
Neatsakė	24	8,3	102	11,6

Statistinė duomenų analizė lyties aspektu (žr. 2 lentelę) parodė, kad vaikinai (29,3 proc.) dažniau nei merginos (19,4 proc.) nurodo, kad jų šeimoje kiekvienas užsiima savo reikalais. Merginų teigimu, jos dažniau praleidžia laisvalaikį kartu su šeima – 90 (31,3 proc.). Tik 44 (15,3 proc.) merginos ir 129 (14,7 proc.) vaikinai teigė, kad kartu su šeima spęstų iškilusias problemas. Nepasitikėjimą savo šeima

gali lemti šie veiksniai: baimė, kad tėvai nesupras vaiko problemų; tarpusavio pagalbos ir tolerancijos vienas kitam šeimoje stoka; baimė pasirodyti silpnam; bendravimo stoka, etc.

Aš ir mano laisvalaikis, problemos, ateities siekiai. Šiuo tyrimu siekta išsiaiškinti, kokias asmenines savybes sau priskiria patys jaunuoliai.

3 lentelė. *Asmeninės paauglių savybės lyties aspektu (N(m) = 288, N(v) = 877)*

Savybės	Mergina		Vaikinas	
	N	%	N	%
Esu drovus (-i) ir uždaras (-a)	36	12,5	109	12,4
Esu ryški asmenybė	33	11,4	70	8,0
Man patinka būti tarp bendraamžių	111	38,5	352	40,1
Mėgstu būti vienas (-a)	47	16,3	104	11,9
Mėgstu daryti įtaką kitiems	26	9,1	116	13,2
Mėgstu likti „nematomas (-a)“	31	10,8	85	9,7
Siekiu dėmesio visais įmanomais būdais	17	5,9	67	7,6
Niekada nedarau to, ką už mane gali padaryti kiti	26	9,1	112	12,8
Mėgstu ekstremalius pojūčius	63	21,9	244	25,5
Neįsipareigoju niekam, išskyrus save	46	16,0	144	16,4
Žinau, kaip iš kvailumo pešti naudos (būna situacijų, kai apsimetu, kad nieko nenutuokiu)	37	12,8	100	11,4
Nesipriešinu už save stipresniems	50	17,4	88	10,0
Visada kovoju už savo teises	137	47,6	323	36,8
Pats kuriu savo įvaizdį, neleidžiu to daryti kitiems	76	26,4	168	19,2
Mėgstu keisti savo „veidus“	30	10,4	55	6,3
Galvoju, ką noriu, bet elgiuosi, kaip visi	45	15,6	131	14,9
Manipuluoju kitais – pasinaudoju jų silpnybėmis	17	5,9	57	6,5
Niekuo neišsiskiriu	52	18,1	139	15,8

Vaikinai ir merginos (žr. 3 lentelę) mėgsta būti tarp bendraamžių, kovoti už savo teises. Tačiau vaikinai labiau mėgsta ekstremalius pojūčius – taip teigė net 244 (25,5 proc.) respondentai. Tyrimo dalyviai pabrėžia, kad manipuliavimas kitais pasinaudojant jų silpnybėmis abiem lytims nėra vertybė, t. y. šią savybę kaip pranašumą nurodė tik 17 (5,9 proc.) merginų ir 57 (6,5 proc.) vaikinai. Vaikinai ir merginos taip pat nelinkę sau priskirti ir „kaukių“. Pastebimas didesnis merginų siekis užsisklęsti (*Mėgstu būti vienas (-a)* – 16,3 proc.), susitaikyti su padėtimi (*Nesipriešinu už save stipresniems* – 17,4 proc.), neišsiskirti (*Niekuo neišsiskiriu* – 18,1 proc.). Vaikinai labiau siekia būti matomi visais įmanomais būdais (7,6 proc.), mėgsta daryti įtaką kitiems (13,2 proc.), pasinaudoti jais (12,8 proc.) ir pan.

Analizuojant respondentų atsakymus į klausimą „*Kas, Jūsų nuomone, gyvenime svarbiausia?*“ lyties aspektu, pastebėta, kad merginoms svarbiausia gyvenime – geras išsilavinimas. Ši vertybė tarp merginų yra 1 ir 2 pozicijose – taip nurodė 147 (51,0 proc.) respondentės. Reikia pažymėti, kad ir vaikiniams geras išsilavinimas – prioritetas gyvenime, tai akcentavo net 418 (47,7 proc.) apklaustųjų. Antruo-

ju prioritetu gyvenime vaikinai (net 218, t. y. 24,9 proc.) nurodė pinigus.

Trečiąją vietą vertybių skalėje jaunuoliai nurodo meilę – taip teigia 53 (18,4 proc.) merginos ir 170 (19,4 proc.) vaikinų. Tačiau vaikinai ir ketvirtoje pozicijoje akcentuoja tą pačią vertybę. Pinigai užima atitinkamai ketvirtą ir penktąją pozicijas – juos kaip vertybę mini 93 (32,3 proc.) respondentės. Vaikinai pasilinksminimus kaip vertybę palieka penktojoje pozicijoje – taip teigia 152 (17,3 proc.) respondentai.

Tai, kad vis tik dauguma tiriamųjų rinkosi materialines, o ne dvasines ar socialines vertybes, taip pat gali patvirtinti tą faktą, kad jų socialiniai įgūdžiai nėra pakankamai išugdyti. Be to, tyrimo dalyvių socialinė patirtis gali tiesiog neakcentuoti šių įgūdžių reikalingumo asmenybei, manant, kad tik materialinės gėrybės gali suteikti saugumą.

Tyrimo dalyvavę jaunuoliai išskiria šias svarbiausias, jų manymu, problemas visuomenėje: merginos pabrėžia nusikalstamumą, narkotikų plitimą, smurtą ir alkoholizmą, vaikinai – nusikalstamumą, ekonominę krizę, smurtą ir narkotikų plitimą, alkoholizmą (žr. 4 lentelę):

4 lentelė. *Svarbiausios problemos visuomenėje (N(m) = 288, N(v) = 877)*

Merginos	1 vieta		2 vieta		3 vieta		4 vieta		5 vieta	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Nusikalstamumas	56	19,5	46	16,0			45	15,6		
Narkotikų plitimas	43	14,9	45	15,6	41	14,2				
Smurtas			43	14,9	53	18,4				
Alkoholizmas							44	15,2		
Nedarbas									51	17,7
Vaikinai	1 vieta		2 vieta		3 vieta		4 vieta		5 vieta	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Ekonominė krizė	163	18,6								
Nusikalstamumas	309	35,2	139	15,8						
Narkotikų plitimas			202	23,0	117	13,3				
Smurtas			125	14,3	182	20,8				
Alkoholizmas					144	16,4	174	19,8		
Nedarbas							111	12,7	178	20,3
Atotrūkis tarp turtingų ir vargšų									104	11,9

Jaunuolių taip pat buvo paprašyta pagal prioritetus surašyti svarbiausias jų pačių ir jų bendraamžių

problemas (žr. 5 lentelę):

5 lentelė. *Svarbiausios jaunimui aktualios problemos lyties aspektu (N(m) = 288, N(v) = 877)*

Merginos	1 vieta		2 vieta		3 vieta		4 vieta		5 vieta	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Bendravimas su priešingos lyties atstovais	40	13,9							42	14,6
Išvaizda	58	20,1	56	19,5						
Sveikata							33	11,5		
Mokymasis			34	11,8	49	17,0	38	13,2	40	13,9
Pinigų trūkumas	52	18,1	48	16,7	44	15,3	36	12,5		
Santykiai su tėvais	58	20,1			34	11,8	30	10,4		
Santykiai su bendraamžiais (-ėmis)									30	10,4

5 lentelės tęsinys

Vaikiniai	1 vieta		2 vieta		3 vieta		4 vieta		5 vieta	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Bendravimas su priešingos lyties atstovais	182	20,8							77	8,8
Išvaizda	164	18,7	158	18,0					88	10,0
Drabužiai			119	13,6						
Sveikata							93	10,6		
Mokymasis			115	13,1	142	16,2	99	11,3	91	10,4
Pinigų trūkumas	158	18,0	164	18,7	125	14,3	98	11,2		
Santykiai su tėvais					121	13,8	104	11,9	90	10,3
Santykiai su bendraamžiais (-ėmis)									100	11,4
Pasaulio problemos									90	10,3

Respondentams rūpi klausimai, kurie tiesiogiai daro įtaką jų asmenybei ir jos saviraiškai, t. y. studijų, bendravimo ir santykių, finansinio nestabilumo, išvaizdos ir aprangos problemos. Akcentuotina, kad jaunuoliai beveik nesidomi aktualiomis problemomis visuomenėje, t. y. miesto / kaimo, pasaulio ir pan. Egzistuoja keletas skirtumų lyties aspektu. Net 20,1 proc. merginų santykius su tėvais traktuoja kaip vieną iš svarbiausių jaunimo problemų, vaikiniams ši

problema yra tik 3 vietoje.

Jaunimas ir narkotikai. Vienas tyrimo tikslų – išsiaiškinti, kaip *jaunuoliai apibūdintų asmenį, vartojantį narkotines medžiagas*. Kiekybinė duomenų analizė lyties aspektu parodo (žr. 6 lentelę), kad asmenį, vartojantį narkotikus, daugelis merginų (221 (73,3 proc.)) ir vaikinių (512 (58,4 proc.)) apibūdina kaip ligonį, kuriam reikalingas gydymas.

6 lentelė. *Asmens, vartojančio narkotikus, apibrėžimas lyties aspektu (N(m) = 288, N(v) = 877)*

Apibūdinimas	Mergina		Vaikinas	
	N	%	N	%
Normalus žmogus	17	5,9	85	9,7
Ligonis, kuriam reikalingas gydymas	211	73,3	512	58,4
Nusikaltėlis, kurį reikia izoliuoti	9	3,1	57	6,5
Amoralus žmogus	8	2,8	46	5,2
Išsiskirianti iš kitų asmenybė	5	1,7	26	3,0
Sunku apibūdinti	20	6,9	86	9,8
Kita	18	6,3	65	7,4

Aiškinantis, kodėl vartojami narkotikai (žr. 7 lentelę), reikėtų pabrėžti, kad neįmanoma nurodyti vienos konkrečios priežasties. Taigi, galima tik kon-

statuoti, kad narkotinių medžiagų vartojimą lemia *socialinės, psichologinės priežastys, asmeninės savybės, šeimos ir socialinės aplinkos veiksniai*.

7 lentelė. *Priežastys, skatinančios vartoti narkotines medžiagas, lyties aspektu (N(m) = 288, N(v) = 877)*

Priežastys	Mergina		Vaikinas	
	N	%	N	%
Mėgsta riziką	57	19,8	256	29,2
Nori šokiruoti tėvus ir draugus	18	6,3	61	7,0
Bėga nuo asmeninių problemų	184	63,9	354	40,4
Nori tapti savarankiškas (-a), nepriklausomas (-a) nuo tėvų	24	8,3	90	10,3
Protestuoja prieš suaugusiųjų pasaulį, tėvus	56	19,5	94	10,7
Siekia patirti malonumą „čia ir dabar“	153	53,1	373	42,5
Neturi rimto užsiėmimo	72	25,0	228	26,0
Nori turėti „savo“ vertybes	12	4,2	60	6,8
Nori būti „populiarus“ tarp draugų	125	43,4	228	26,0
Nori pamiršti nepriteklių šeimoje	52	18,1	124	14,1
Neturi darnios šeimos	77	26,7	163	18,6
Dėl tėvų padarytų klaidų auklėjant	47	16,3	134	15,3
Laisvai gali nusipirkti narkotikų	57	19,8	154	17,6
Nori greičiau tapti suaugusiuoju (-ia), perimti suaugusiųjų elgesio normas	27	9,4	64	7,3
Siekia neatsilikti nuo draugų (-ių), kartu praleisti laiką	131	45,5	194	22,1

Merginos narkotikus kaip bėgimą nuo asmeninių problemų akcentuoja dažniau nei vaikinai. Tai, kad daugiau merginų nurodė, jog narkotikų vartojimo priežastys yra noras būti populiariam tarp draugų (43,4 proc.), neatsilikti nuo jų (45,5 proc.), darnios šeimos nebuvimas (26,7 proc.) rodo, kad merginos labiau nei vaikinai yra socialiai priklausomos, taigi, ir pažeidžiamos. Vaikinai dažniau nurodo norą

rizikuoti (29,2 proc.) ir pan. Akcentuotina, kad net ketvirtadalis vaikinų ir merginų narkotikų vartojimo priežastimi laiko rimto užsiėmimo, kuris plėstų jų socialinių kontaktų tikslą ir ugdytų įvairius socialinius įgūdžius, stoką.

Tyrimu taip pat siekta nustatyti, kaip jaunuoliai pasielgtų sužinoję, kad draugas (-ė) vartoja narkotikus (žr. 8 lentelę):

8 lentelė. *Vaikinų ir merginų elgesys sužinojus, kad draugas (-ė) vartoja narkotikus* ($N(m) = 288$, $N(v) = 877$)

Elgesys	Mergina		Vaikinas	
	N	%	N	%
Nutraukčiau pažintį	17	5,9	95	10,8
Abejingumas	14	4,9	94	10,7
Praneščiau mokytojams, tėvams	34	11,8	79	9,0
Nežinau	73	25,3	301	34,3
Tikrai nepalikčiau vieno (-os)	150	52,1	308	35,2

Jaunuoliai, sužinoję, kad draugas (-ė) vartoja narkotines medžiagas, nepaliktų jo vieno (-os). Tačiau taip dažniau elgtųsi merginos (52,1 proc.) nei vaikinai (35,2 proc.) ($p < 0,05$). Akcentuotina, kad 95 (10,8 proc.) vaikinų nutrauktų pažintį ir net 94 (10,7 proc.) nesureikšmintų įvykio, t. y. reaguotų į tai abejingai. Šie faktai leidžia manyti, kad merginų socialiniai įgūdžiai yra labiau išugdyti nei vaikinų.

Tačiau tai, kad ketvirtadalis merginų (25,3 proc.) ir trečdalis vaikinų (34,3 proc.) nežino, ką tokiu atveju darytų, irgi liudija menką jų socialinių gebėjimų ir įgūdžių išvystymo lygį.

Pastebėta (žr. 9 lentelę), kad tarp vaikinų ir merginų populiariausias narkotinių medžiagų vartojimo būdas – rūkymas.

9 lentelė. *Populiariausi narkotikų vartojimo būdai tarp jaunuolių* ($N(m) = 288$, $N(v) = 877$)

Būdai	Mergina		Vaikinas	
	N	%	N	%
Įkvepiant	41	14,2	142	16,2
Rūkant	147	51,0	433	49,4
Uostant	39	13,5	179	20,4
Leidžiant į veną	17	5,9	93	10,6
Leidžiant į raumenis	8	2,8	39	4,4
Ryjant	64	22,2	177	20,2

Be minėtų psichotropinių medžiagų vartojimo būdų, tarp vaikinų populiarius ir kiti – įkvėpimas ir uostymas. Tarp abiejų lyčių mažiausiai paplitęs narkotinių medžiagų vartojimo būdas – leidimasis į raumenis, bet tarp vaikinų jis vartojamas dukart dažniau nei tarp merginų.

Tyrimu siekta išsiaiškinti ne tik tai, kokiais būdais vartojamos narkotinės medžiagos, bet ir kokios narkotinės medžiagos populiariausios. Yra skirtumų tarp vaikinų ir merginų vartojamų narkotikų rūšių (žr. 10 lentelę):

10 lentelė. *Populiariausi narkotikai tarp merginų ir vaikinų* ($N(m) = 288$, $N(v) = 877$)

Narkotinės medžiagos	Mergina		Vaikinas	
	N	%	N	%
Kokainas	29	10,1	99	11,3
Amfetaminas	35	12,2	185	21,1
Kofeinas	15	5,2	89	10,1
Heroinas	17	5,9	92	10,5
Morfijus	11	3,8	76	8,7
Opiumas	8	2,8	42	4,8
Vaistai (migdomieji, raminamieji)	27	9,4	74	8,4
LSD	23	8,0	111	12,7
Kanapės	21	7,3	180	20,5
Hašišas (kanapių derva)	22	7,6	135	15,4
Žolė	181	62,8	518	59,1
„Ekstazy“	62	21,5	208	23,7

Merginos dažniau renkasi silpnesnius, vaikinai – stipresnius narkotikus. Tarp merginų populiarius dviejų rūšių narkotikai – žolė (62,8 proc.) ir „Ekstazy“ (21,5 proc.) tabletės, vaikinai vartoja net penkių rūšių narkotikus: žolę (59,1 proc.), „Ekstazy“ tabletes (23,7 proc.), amfetaminą (21,1 proc.), kanapes (20,5 proc.) ir hašišą (kanapių dervą) (15,4 proc.). Net 612 (52,5 proc.) respondentų yra siūlyta pabandyti narkotikų – 151 (52,4 proc.) merginai ir 458 (52,2 proc.) vaikinams. Tai, kad šiuo pasiūlymu, kaip teigia patys respondentai, susidomėjo 285 (24,5 proc.) respondentų, t. y. 57 (19,8 proc.) merginos ir 225 (25,7 proc.) vaikinai, kelia didelį susirūpinimą. Aiškinantis, kur ir koku būdu pirmą kartą tyrime dalyvavę asmenys išbandė narkotikus, kas pasiūlė šių medžiagų ir pan., paaiškėjo, kad tarp jaunimo populiariau draugiškai pasidalinti narkotinėmis medžiagomis, jas priimtina vartoti vakarėliuose ar diskotekose. Net 71 (6,1 proc.) apklaustųjų – 67 (7,6 proc.) vaikinai ir 4 (1,4 proc.) merginos – narkotikų pirmą kartą pabandė savarankiškai, o 227 (19,5 proc.) respondentų (49 (17,0 proc.) merginos ir 175 (20,0 proc.) vaikinai) išbandė šias medžiagas stebint draugams ir / ar sikišiniams asmenims, platintojams. Atliekant tyrimą siekta sužinoti, kada daugelis jaunuolių pirmą kartą pabandė vartoti narkotikų ir ar juos vartoja nuolatos. 135 (11,6 proc.) respondentai narkotikus buvo išbandę neseniai, iš jų – 18 (6,3 proc.) merginų ir 115 (13,1 proc.) vaikinų. Taigi, galima kelti hipotezę, kad narkotinių medžiagų vartojimas jaunuoliams leidžia jaustis savarankiškiems, t. y. išeiti iš tėvų namų ir pradėti gyventi savarankiškai, nuomoti kambarį ar bendrabutį. Be to, vartodami narkotikus, tokie jaunuoliai bando neatsilikti nuo draugų, kartu praleisti laiką. Dar viena priežastis, skatinanti pabandyti narkotikų nors vieną kartą arba vartoti nuolatos, yra galimybė šių medžiagų laisvai nusipirkti. Neturint gerai išvystytų socialinių įgūdžių, jaunuoliams sunku atsispirti ar net pasipriešinti neigiamai aplinkinių, juo labiau bendramokslų ar draugų įtakai.

Pastebima, kad nemažai respondentų narkotikus vartoja ir juos išbandė labai ar pakankamai seniai – taip nurodė 181 (15,5 proc.) respondentas, t. y. 37 (12,8 proc.) merginos ir 146 (16,6 proc.) vaikinai. Tai galėjo lemti šie veiksniai: protestas prieš suaugusiųjų pasaulį, noras turėti savo vertybių, nedarni šeima, etc. Tai, kad, jaunuolių nuomone, Šiaulių mieste nesunku įsigyti narkotinių medžiagų – taip teigė net 430 (36,9 proc.) tyrime dalyvavusių jaunuolių, tik 72 (6,2 proc.) pažymėjo, kad įsigyti narkotinių medžiagų sunku – irgi yra stiprus neigiamą įtaką darantis veiksnys, nes kuo negatyvesnė yra aplinka, tuo stipresnių vidinių nuostatų bei socialinių įgūdžių reikia norint jai atsispirti. Daugelis tyrime dalyvavusių jaunuolių narkotikus vartoja ne pirmą kartą – 256 (22

proc.) apklaustųjų – ir tik 142 (12,2 proc.) tiriamieji narkotikus išbandė vieną kartą. Analizuojant tyrimo duomenis lyties aspektu reikėtų pastebėti, kad daugiau merginų teigia vartojusios narkotikus vieną kartą. Jaunuoliai pageidauja, kad apie narkotikus būtų kalbama, tai pažymi net 753 (64,6 proc.) apklaustieji. Tik 208 (17,9 proc.) respondentai teigia, kad pokalbiai apie narkotikus nereikalingi. Taigi, Šiaulių profesinio rengimo centro skyriuose vertėtų organizuoti paskaitas ar kitokius renginius studentams apie narkotinių medžiagų žalą, jų vartojimo prevenciją ir skirti daugiau laiko socialiniams įgūdžiams formaliojo ir neformaliojo ugdymo srityse.

Išvados

1. Dešimtadalis respondentų nurodo, kad patiria neigiamų emocijų šeimoje. Jaunuolių nesaugumo, atstūmimo jausmo priežastimis galima laikyti tėvų ir vaikų susvetimėjimą, tarpusavio bendravimo stoką. Merginos kiek labiau jaučiasi mylimos ir lepinamos, nors yra ne tokios saugios kaip vaikinai. Vaikinai kiek dažniau nei merginos šeimose jaučiasi atstumti ir nereikalingi.
2. Daugelis jaunuolių nori būti dėmesio centre, būti grupės lyderiai, t. y. kovojama už savo teises, mėgstami ekstremalus pojūčiai ir pan. Tai ypač pabrėžia vaikinai. Merginos labiau linkusios užsisklęsti, o tai sunkina socialinių kontaktų plėtros ir socialinių įgūdžių formavimosi galimybes.
3. Merginos narkotikus kaip bėgimą nuo asmeninių problemų akcentuoja dažniau nei vaikinai. Ketvirtadalis vaikinų ir merginų narkotikų vartojimo priežastimi laiko rimto užsiėmimo stoką.
4. Asmenį, vartojantį narkotikus, daugelis merginų ir vaikinų apibūdina kaip ligonį, kuriam reikalingas gydymas, tačiau tokia nuostata labiau būdinga merginoms.
5. Beveik penktadalis jaunuolių teigia, kad jų artimieji vartoja narkotines medžiagas: dažniausiai tai yra draugai ir net šeimos nariai.

Literatūra

1. *Bendravimo psichologija*, 2001, Atsakingoji redaktorė J. Almonaitienė. Kaunas: Technologija.
2. Broom L., Bonjean C. M., Broom D. H., 1992, *Sociologija. Esminiai tekstai ir pavyzdžiai*. Vilnius.
3. Jovaiša L., 2001, *Ugdymo mokslas ir praktika: (analitinių straipsnių monografija)*. Vilnius: Agora.
4. Jovaiša L., 2007, *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
5. Juodaitytė A., 2002, *Socializacija ir ugdymas vaikystėje*. Vilnius: Petro ofsetas.
6. Leliūgienė I., 2003, *Socialinė pedagogika*. Kaunas: Technologija.

7. Morkūnienė J., 2002, *Socialinė filosofija*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras.
8. *Socialinių įgūdžių ugdymo vadovas*, 2001, Parengė: S. Kemerienė, R. Mazūrienė, A. Petronis, A. Sadauskienė. Vilnius
9. Реан А. А., Коломинский Я. Л., 1999, Социальная педагогическая психология.

ANALYSIS OF MANIFESTATION OF SOCIAL SKILLS OF YOUTH FROM GROUP OF RISK: GENDER ASPECT

Rasa Pocevičienė, Svetlana Karavajeva, Daina Eitutytė

Summary

Sociality as feature of personality consists of abilities to communicate easily, to be friendly, and to help in care about common activities and matters of everybody, to take part in useful for society activities, etc. Sociality is a result of moral-social education in families and at school. Today education theory and practice recognize that development of social competencies is one of the most important aims of modern education. Teenagers and youth from group of the risk very often have insufficiently manifested social skills. In this article the peculiarities of social skills of youth are analyzed in gender aspect. Analysis of manifestation of social skills of youth was carried out in three departments of Šiauliai Vocational Education Centre. The research was conducted on the basis of Šiauliai University Women's Study Centre research "To Know More About Yourself And Others" (2005). The questionnaire was prepared which consisted of 4 parts: data about yourself, me and my family, me and my leisure time, problems, future aims; youth and drugs. The results have showed insufficient level of development of youth social skills. Therefore it is the reason of such social problems as drugs, lower quality of communication, weak social links in families, non-ability to solve daily life problems in adequate way, etc. The results and conclusions could be useful in looking for better ways of solving such problems as youth mental health, bad habits prevention, for shaping socially acceptable youth behaviour and for putting models of such behaviour into practice.

Keywords: social skills, development of social skills, education of teenagers and youth from group of risk.

RIZIKOS GRUPĖS JAUNUOLIŲ SOCIALINIŲ ĮGŪDŽIŲ RAIŠKOS ANALIZĖ LYTIES ASPEKTU

Rasa Pocevičienė, Svetlana Karavajeva, Daina Eitutytė

Santrauka

Socialumas, kaip asmenybės bruožas, apima gebėjimą lengvai bendrauti, būti draugiškam, padėti rūpintis bendra veikla ir visų reikalais, užsiimti naudinga visuomenine veikla. Tai yra dorovinio-socialinio, šeiminio ir mokyklinio auklėjimo rezultatas. Šiandien ugdymo teoretikai ir praktikai pripažįsta, kad socialinių kompetencijų ugdymas yra vienas iš svarbiausių šiuolaikinio ugdymo tikslų. Rizikos grupei priklausantys paaugliai ir jaunuoliai dažnai pasižymi nepakankamai išreikštais socialiniais įgūdžiais. Straipsnyje analizuojami jaunuolių socialinių įgūdžių ypatumai lyties aspektu. Rizikos grupės jaunuolių socialinių įgūdžių raiškos analizė atliekama trijuose Šiaulių profesinio rengimo centro skyriuose Šiaulių universiteto Moters studijų centro atlikto tyrimo „Pažink save ir kitus“ (2005) pagrindu. Tyrimui buvo parengtas klausimynas, sudarytas iš 4 dalių: *Apie save; Aš ir šeima; Aš ir mano laisvalaikis, problemos, ateities siekiai; Jaunimas ir narkotikai*. Gauti rezultatai parodė nepakankamą jaunuolių socialinių įgūdžių išsivystymo lygmenį, o tai sąlygoja tokias socialines problemas: bendravimo kokybės mažėjimą, socialinių ryšių šeimoje silpnėjimą, negebėjimą adekvačiai išspręsti kasdieninio gyvenimo problemų ir pan. Gauti rezultatai bei išvados galėtų būti naudingi ieškant jaunuolių psichikos sveikatos, žalingų įpročių prevencijos problemų sprendimo, ugdant socialiai priimtina jaunuolių elgesį bei diegiant tokio elgesio modelius praktikoje.

Prasminiai žodžiai: socialiniai įgūdžiai, socialinių įgūdžių ugdymas, rizikos grupės paauglių ir jaunuolių ugdymas.

Įteikta 2010-03-09